

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Platónova koncepce duše

Plzeň 2022

Veronika Kůstková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce
Platónova koncepce duše
Veronika Kůstková

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Radim Kočandrlé, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

Obsah

Úvod.....	1
I. Nauka o idejích	3
II. Duše jako samopohyb	7
III. Složení duše	10
A. Obraz božské a lidské duše ve Faidru	10
B. Duše a tělo ve Faidónu	13
C. Rozdělení společnosti na základě duše v Ústavě	15
IV. Nesmrtelnost duše	17
D. Faidros a alegorie s vozatajem	17
E. Důkazy nesmrtelnosti ve Faidónu	22
F. Nesmrtelnost duše v Ústavě a završení Zákonů.....	25
V. Poznání.....	28
Závěr.....	31
Primární zdroje.....	33
Sekundární zdroje.....	33
Seznam elektronických zdrojů	34
Seznam zkratk antických autorů.....	34
Resumé.....	35

Úvod

Cílem práce je vymežit Platónovu koncepci duše. Na základě využití primárních a sekundárních textů bude poukázáno na odlišnosti v pojetí duše v různých Platónových dialozích, konkrétně *Faidónu*, *Faidru* a *Ústavě*. Dále bude v poslední podkapitole zmínka o Platónovo posledním dialogu *Zákony*. V práci bude zároveň pozornost věnována rozdílům mezi duší a vztahem duše-tělo.

Nejprve bude vysvětlena nauka o idejích, která je klíčová pro porozumění Platónova myšlení. Ideje jsou něco nemateriálního, neměnného a nezanikajícího, jsou jsoucnem samým. Ideje slouží jako vzor všech věcí a skrze něj vysvětlujeme původ našeho světa. Tuto nauku je nutné hned na začátku práce představit, jelikož se na ni bude následně vázat kapitola poslední, ve které bude vysvětleno poznání.

V následující kapitole představíme duši jako samopohyb, tedy popíšeme, co to vlastně znamená. Duše je stálá a nezaniká, nepotřebuje nic zevního, co by ji pohánělo. Ba naopak právě duše pohání naše hmotná těla. Toto téma Platón více rozebírá v dialogu *Faidros*, avšak výčet pohybů duše nám dává až v *Zákonech*, kde uvádí pouze výčet jejích pohybů. Duše je nejen rozumem, ale i tvůrcem pohybu pro celý kosmos. Ona sama je původcem pohybu v tělu či tělesech, bez ní by byly prázdné a stálé jako třeba kámen.

Po představení těchto dvou témat se seznámíme se složením duše, které bude oproti předchozím kapitolám, značně rozsáhlejší. Toto téma bude děleno na podkapitoly, kdy každá z nich bude popisovat složení duše, které Platón popisuje v jednotlivých dialozích, počínaje dialogem *Faidros*.

V tomto dialogu dělí Platón duši do tří složek. Ve *Faidru* je duše představena na alegorii s vozatajem, kdy vozataj je rozum, jeden z koní, ten ušlechtilý, poslušný představuje vznětlivost a druhý, který je neposlušný je kůň žádostivosti. Každý z nich představuje jednu složku duše – koně jsou city a emoce, které se snaží strhnout vozataje z předurčené cesty a vozataj je rozum, který se naopak snaží ovládnout koně, aby spřežení pokračovalo v cestě a on mohl nahlédnout do světa idejí.

Naopak ve *Faidónu* je stěžejní vztah duše-tělo. Duši zde nedělí na různé jednotlivé složky, ale pokud by měla být rozdělena, tak první složkou by byla duše, tedy složka rozumová a tou druhou naopak tělo, jako složka materiální.

Ústava má stejně jako *Faidros* tři složky duše. V tomto dialogu je společnost obce založená na základě duší občanů. Společnost se dělí na výrobce, strážce a vládců. Vládci by měli být samozřejmě filosofové, jelikož dle Platóna se dokáží nejvíce rozpomenout na ideje. I v tomto dialogu usiluje duše o dobro, avšak je na funkční chod obce a život v ní.

Po vysvětlení složek duše bude následovat výklad její nesmrtelnosti. *Faidros*, jak již bylo řečeno, dělí duši na základě alegorie s vozatajem, avšak tato alegorie slouží také jako důkaz pro nesmrtelnost duše. Ve *Faidónu* mimo nauku o idejích vyvstává otázka nejvyšších etických hodnot a autentického mravního života. První téma je základem nesmrtelnosti duše, a to druhé jejím důsledkem. V *Ústavě* by měl člověk zaujmout ve společnosti takovou pozici podle toho, jak moc si jeho duše rozpomněla na ideje. Na konci života je soud, kdy nesmrtelné nespravedlivé duše budou potrestány, a naopak ty spravedlivé budou odměněny.

V jeho pozdějších dialozích si můžeme povšimnout, že se jeho teorie vyvinula. Např. v dialogu *Timaios* rozšířil svou teorii dvou jsoucen – ideje a časoprostorový svět o další druh jsoucná, a to o abstraktní prostorovost, avšak tomuto tématu a dialogu se věnovat nebudeme.

Po představení Platónova pojetí všech těchto témat, zakončíme práci poslední problematikou, kterou je poznání idejí. Toto poznání je možné hlavně skrze nesmrtelnost duše, jelikož ta poznává ideje ještě předtím, než se zpět reinkarnuje do tohoto světa. Klíčovým je následné rozpominání duše.

V práci budeme pracovat s překlady dialogů od Františka Novotného a Ladislava Hoška. Dále budeme používat komparaci primárních, sekundárních a elektronických zdrojů, kombinovat popis pojmů a interpretaci tématu za využití sekundární literatury.

V závěru práce se pokusím vyzdvihnout spojitosti či protiklady všech tří dialogů a zhodnotit naplnění cílů této práce.

I. Nauka o idejích

Platón ve svých dialozích nevystupuje sám za sebe, ale mluví skrze Sókrata. Platón však nepřijímá pouze Sókratovu metodu, ale i mnoho starších myšlenek. Stěžejní pro jeho myšlení je např. Parmenidés, který je jeho inspirací. Ten totiž usiloval o nalezení totožnosti myšlení a bytí.¹

O Parmenidovu vlivu na Platóna nemůže být pochyb, dále ho také značně ovlivnil Zenón, oba pocházeli z Eleje. Vidíme to už na Platónově teorii idejí, která zjevně navazuje/vychází z parmenidovského požadavku metafyzické jednoty a stability v poznatelné realitě. Parmenides a Zenón také vystupují jako postavy v jeho dialogu *Parmenidés*², kterému se však v této práci věnovat nebudeme.

Platónova filosofická koncepce stojí na tom, že vše přírodní, hmotné a časoprostorové je odvozeno z nemateriálních jsočností, tedy idejí. Tyto ideje jsou vůči našemu subjektivnímu vědomí jako svébytné a objektivní jsočna.³

Snaží se nalézt pravé jsočno a skrze něj vysvětlit původ všeho kolem nás. Idea není něco pouze myšleného, není jen naší pouhou myšlenkou. Tím, co si pouze myslíme může být například název nebo třeba vzpomínka na vzhled dané věci. Idea je však něco mnohem skutečnějšího nežli cokoliv z tohoto, je dokonce skutečnější než to, co nazýváme „věcí“. Idea je zdrojem existence smyslově vnímatelných věcí, a proto je mnohem skutečnější než ony věci samotné.⁴

Dle Platóna jsou ideje vzorem pro nižší jsočno, pro smyslový svět, svět jednotlivin. Smyslový svět byl pro něj pouze světem plným napodobenin, odrazů či stínů světa idejí. Ideje, o kterých tedy píše jsou jsočnem prvotním – tím je např. idea krásy, člověka, stolu apod. a jsou vzorem pro jsočna druhotná – konkrétní krásná věc nebo konkrétní člověk.⁵

Idea znamená to, „co je vidět“, avšak ne ve smyslu toho, co zříme skrze naše oči, ale znamená to to, co nám ukazuje a dává vysvětlení. Platón používá jako synonymum pro ideje slovo „tvar“, „druh“ neboli *eidos*. Idea nám umožňuje vidět skrze náš intelekt a díky tomu cokoliv co vidíme, rozpoznáme jako něco.⁶

¹ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. s. 107. ISBN 80-85467-62-3.

² BRICKHOUSE, T. a SMITH, D. N. *Internet Encyclopedia of Philosophy: Influences on Plato – Parmenides and Zeno* [online]. [cit. 28.4.2022] Dostupné z: <https://iep.utm.edu/plato/#H2>. ISSN 2161-0002.

³ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. s. 101.

⁴ JIRSA, J. *OBEC A DUŠE: K Platónově praktické filosofii*. Praha: Filosofia, 2014, s. 143.

⁵ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993., s. 108.

⁶ Tamtéž, s. 143.

Pokud bychom si to ukázali na příkladu, tak při vnímání skrze zrak rozpoznáváme věci podle vzhledu, což je právě výše zmíněný *eidos*, tedy tvar. Díky tomuto vjemu dokážeme od sebe odlišit kámen od krávy. Tyto dva příklady mají jiný vzhled, oba jsou jiného druhu, a tedy projevy odlišných idejí. Idea také určuje různé druhy, ona sama je totiž základem jejich existence.⁷ Různí představitelé daného druhu mohou být od sebe odlišní, ale to je dáno tím, že právě nejsou tím druhem samotným, ale jsou pouhými jedinci onoho druhu, kteří mohou vzniknout zaniknout, avšak druh nikoliv. Z toho můžeme tedy vyvodit pravou podstatu idejí. Ideje jsou věčné a neměnné, jsou zdrojem, vzorem a měřítkem pro všechny jednotliviny, které jsou pomíjivé.⁸

Avšak nejlépe lze ideje představit skrze Platónův asi nejznámější mýtus, a tím je podobenství o jeskyni, které se nachází v dialogu *Ústava*. V jeskyni jsou uvězněni lidé a spoutáni tak, že celý svůj život stanou na jednom místě a ani hlavou nemohou pohnout. Někde kolem nich se rozléhá cesta, podél které je vybudováno hrazení. Světlo mají pouze díky ohni, který jim plane za zády a osvětluje jeskyni tak, že mohou vidět pouze stíny umělých věcí, které oheň na stěny vrhá a zvuky, které slyší také přisuzují pouze těm stínům, které zří. Nic jiného neznají a za všechno právě považují pouze ony stíny. Pokud by byl některý z nich vyproštěn z pout a byl donucen vstát, otočit se a vyjít na denní světlo, nejprve by si musel navyknout na tuto změnu a musel by se snažit ve věcech zorientovat. Když by si pak vzpomněl na svůj dřívější život v jeskyni a rozhodl by se vrátit zpět, aby mohl všem ostatním povědět, co se naučil a co viděl, nemuseli by mu věřit. Podrobili by ho své obvyklé zkoušce oněch stínů, ale on už by si za tu dobu odvykl a neuspěl by. Za tento neúspěch by se mu smáli a pokud by to zajatci zvládli, zabili by ho. Vše, co tedy zajatci v jeskyni viděli byly pouze nápodoby, avšak nebyly to pravé ideje. Ty zřel až osvobozený zajatec ve světě, ale ne skrze smyslové vnímání v podobě stínů idejí jako ostatní, kteří tam zůstali, ale skrze rozum, jelikož nyní vidí skutečné věci, skutečné ideje.⁹

Popper o *Ústavě* ve svém díle tvrdí: "... Platón rozšířil svou víru v ideální stát a neměnný stát na tzv. "oblast všech věcí". Věřil, že každému druhu obyčejné, tedy rozkládající se věci odpovídá věc dokonalá, která se nerozkládá."¹⁰

⁷ Tamtéž, s. 143.

⁸ Tamtéž, s. 144.

⁹ PLATÓN. *R. VII.* 514a-517a.

¹⁰ POPPER, K. R. *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge, 2002. s. 30.

Tato víra, o které mluví, se nazývá teorie Forem či Idejí a stala se stěžejním pro Platónovo učení filosofie.¹¹ Ideje jsou v materiálním světě jako zdroj stálosti, pravidelnosti a určitosti. Tato teorie je tedy provázaná ve všech Platónových dialozích. Například ve Faidru či Faidónu dominuje duše jako hlavní téma, přičemž právě duše jako taková je schopna před příchodem na tento svět nahlédnout do světa idejí.

Platón hovoří o jsoucnu v dialogu *Faidón*:

„Ta nadsvětní místa dosud žádný z našich básníků neopěvoval, jak by zasloužila, ani nikdy nebude opěvovat. Má se to s nimi takto — musím se totiž odvážit povědět pravdu, zvláště když mluvím o pravdě — tento prostor zaujímá bezbarvá, beztvará a nehmata-telná jsoucnost vsutku jsoucí, viditelná jedinému řidiči duše rozumu, k níž se vztahuje pojem pravdivého vědění.“¹²

Můžeme si všimnout, že zde není idea jako taková vůbec zmíněna. Platón toto označení zpravidla nepoužívá a místo toho je označuje jako jsoucnu samo o sobě nebo pouze jsoucnu.¹³ Místo jsoucnu však používá i jiná označení, která se mu v danou chvíli více hodí, můžeme se tedy setkat např. s pojmem krásno samo o sobě. To “samo o sobě” označuje věc, která existuje nezávisle na čemkoli jiném. Ideje jsou pouze tím, čím jsou. Př. krásno má v sobě pouze krásu, nemůže obsahovat ošklivost.¹⁴

Ideje jsou tedy neměnné, trvalé a jednoduché, díky tomu získávají svou identitu. Nesmíme však opomenout jeden důležitý faktor, kterým je nemateriálnost. Ideje nemohou být materiálního charakteru, jelikož to, co je materiální, je také dělitelné, tedy měnné. Dle Petrželky toto činí z Platóna zcela prvního filosofa v Evropě, který zavedl nemateriální, ideové jsoucnu. Dále také tvrdí: “Co je jednoduché, bez částí, to nemůže být rozloženo a u toho se nemůže změnit poměr částí. Doopravdy tedy pouze jednoduchá a nesložená “věc” může trvat bez vzniku, zániku a vůbec beze změny, ...”.¹⁵

Zdrojem bytí pravých jsoucn, tedy idejí, je idea dobra čili Dobro samo, *agathon*. Zároveň je také principem jejich poznatelnosti. Pokud je něco ideální nebo dokonalé a změní se to, může to být jen nedokonalé. Z tohoto pohledu není změna u Platóna tedy nic jiného než úpadek;

¹¹ Tamtéž, s. 30.

¹² PLATÓN, *Phd.* 247c3-d1.

¹³ PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I.: Platón – Výklad o idejích* [online]. Brno: Masarykova univerzita - [cit. 17.4.2021]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platon_vlastnosti.html.

¹⁴ PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I.: Platón – Výklad o idejích* [online]. Brno: Masarykova univerzita - [cit. 17.4.2021]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platon_vlastnosti.html.

¹⁵ Tamtéž.

pohyb, který vede pryč od dokonalosti, od idejí. Ideje jsou totiž právě jsoucnosti a jsoucnost můžeme přeložit i jako podstatu, substanci.¹⁶

Nauka o idejích je pro pochopení Platónových dialogů zcela klíčová, je základním kamenem jeho přesvědčení a úvah. Platón pojímal ideje jako věčné obsahy naší duše.¹⁷ V dialogu *Faidros* se musí duše k idejím pozvednout, musí na ně nahlížet, aby dosáhla blaženosti, a hlavně poznání skutečnosti a jsou neodmyslitelně závislé na jejich poznání.

Duše mohou poznat svět idejí pouze před naším narozením, jelikož se v tomto světě nachází. V našem světě je to možné pouze pomocí dialektiky. Jejím cílem je vědění o pravém jsoucnu, jeho poznání.¹⁸

Ve *Faidónu* jsou duše jakési “příbuzné” idejí, mají několik společných vlastností jako třeba trvalost či nesloženost, avšak pouze za určitých podmínek. Podrobněji se tomu ale budeme věnovat až v následujících kapitolách.

V pozdějších dialozích si můžeme povšimnout, že se jeho teorie vyvinula. Ve svém dialogu *Timaios* rozšířil svou teorii dvou jsoucen – ideje a časoprostorový svět o další druh jsoucnu, a to o abstraktní prostorovost¹⁹, jak říká Machovec. Avšak tomuto tématu se věnovat nebudeme.

¹⁶ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993., s. 106. ISBN 80-85467-62-3.

¹⁷ Tamtéž, s. 107.

¹⁸ PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I.: Platón – Výklad o idejích* [online]. Brno: Masarykova univerzita - [cit. 17.4.2021]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platon_vlastnosti.html.

¹⁹ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993., s. 113.

II. Duše jako samopohyb

Názorem Patočky je, že jedna ze složek našeho života je směřování k čemusi dobrému, k určování našeho života a jeho cílů, a to v tom smyslu, aby to byl život zodpovědný a jednotný. Náš život je tedy něco jako pohyb směrem k dobrému a nazpět. Tento pohyb nezpůsobují žádné vnější vlivy, je to pohyb nás samotných. Náš život je něco, co uvádí sebe samo v pohyb. Právě tento pohyb k tomu dobrému je vlastní život duše. Něco takového, co samo sebe uvádí v pohyb, nepřijímá pohyb zvenčí a nemůže v něm zůstat, aniž by přišlo o svou podstatu.²⁰

Dále také tvrdí: „Tento pohyb je pro duši něco, s čím duše stojí a padá. O tomto pohybu, právě proto, že je naprosto původní a naprosto nezávislý na čemkoli vnějším, o tomto pohybu, kterým jsme ve vztahu k tomu, co je ve světě naprosto zásadní, k tomu dobrému, na němž vše závisí, o tomto pohybu, právě proto, že v něm spočívá povaha duše, je možno tvrdit, že je to přece pohyb nikoli v oblasti něčeho, co pomíjí, co mívá, nýbrž pohyb od této oblasti pomíjivého k něčemu, co nepomíjí. V tomto pohybu spočívá to věčné v člověku.“²¹

Můžeme na to navázat jeho dalším tvrzením, kdy je filosofie pro Platóna především péčí o dospělost a svobodu. Je péčí o duši. Tato péče dělá z člověka jakéhosi teoretika, vlastně diváka společnosti. O duši musíme pečovat, jelikož na ní závisí vše, a to především harmonie celého celku. Právě duše je opravdu to nejcennější, co může člověk svým přičiněním nějak ohrozit. Pokud budeme pečovat o duši, budeme zároveň pečovat o tělo a harmonii společnosti. Jestliže dosáhneme toho, aby naše duše byla v harmonii, vzejde z toho příjemno, stejně jako z dobra, avšak ne vše, co je příjemné je zároveň i dobré. Úkolem filosofie dle Platóna je tedy péče o duši.²²

O duši jako takové tvrdí, že je nositelkou rozumu, ale slouží také jako zdroj pohybu pro veškerý kosmos. Těleso, tělo či látka se nedokáží pohybovat samy od sebe, proto k tomu potřebují něco, co je uvede do pohybu, čímž je duše. Platón věřil v to, že celý kosmos je obdařen duší, tím si vykládal kosmologické procesy.²³

²⁰ PATOČKA, J. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Praha: OIKOYMENH, 2012. s. 97.

²¹ Tamtéž, s. 97.

²² Tamtéž, s. 141.

²³ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_B_b.html.

Pokud hodíme kámen, což je neživé, bezduché jsoucno, na zem, tak už se sám od sebe nebude nadále pohybovat. K pohybu by potřeboval jiné jsoucno, které by ho k tomu přimělo.²⁴ Na rozdíl od kamene, ležící kočka na podlaze se může kdykoliv zvednout a jiné jsoucno k tomu nepotřebuje. Kočka je totiž obdařena duší, je to živoucí bytost a díky tomu se může sama pohybovat.

Aby se tělo mohlo pohybovat, musí dostávat impulsy. Ty mohou být buď vnitřní, tedy duševní, nebo vnější. Nikdy však nemůže dostat impuls od jsoucna, které nedokáže pohybovat samo sebou.²⁵

Těleso, tělo, či látka se tedy samo od sebe nepohybuje, alespoň ne v nějakém uspořádaném pohybu. Jen díky duši – rozumu, je toho schopna. Rozum vytváří pokyny a vede látku tam, kam potřebuje. Kde však bere duše takovou sílu? Duše je jsoucnem se schopností samo se pohybovat, tzn. je *sebepohybem*.²⁶

Duše jako samopohyb je úplně poprvé zmíněna v dialogu Faidros, kde se i následně dovídáme co se s ní vlastně děje, když je oddělena od těla:

*“Veškerá duše pečuje o to, co je bezduché, a obchází po veškerém světě, hned v té, hned v jiné podobě.”*²⁷

Petrželka se domnívá, že pro Platóna bylo tohle tvrzení natolik samozřejmé, že se nepokusil zabývat problematikou jeho teoretické stránky. Jediné odpovědi získáme až v jeho pozdním dialogu *Zákony*, avšak jasnou odpověď nám ani v nich nedává.²⁸ Vytvořil však výčet pohybů duše:

*“... duše vodí všechno na nebi i na zemi i na moři svými pohyby, které mají jména chtít, uvažovati, pečovati, raditi se, míniti správně, nebo nepravdivě, radovat se, strádat, být smělý, bát se, nenávidět, milovat a všemi pohyby, které jsou s těmito příbuzné nebo prvotní. Tyto přibírajíce do svého vleku druhotné pohyby těl vodí všechno do vzrůstu a ubývání, do slučování a rozlučování i k stavům s tím souvisejícím, jako je teplo a chlad, tíže a lehkost, tvrdé a měkké, bílé a černé, trpké a sladké. Těchto všech pohybů užívá duše, a jestliže přitom přibere rozum – pak ji lze právem označit za „boha“, řídí všechno zdárně a šťastně, avšak když se spojí s nerozumností, způsobuje zase pravý opak toho.”*²⁹

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ PLATÓN, *Leg.* 895c, 895e-896a.

²⁷ PLATÓN, *Phd.* 246b.

²⁸ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_B_b.html.

²⁹ PLATÓN. *Leg.* 896e-897a.

Z výše uvedené citace můžeme vyčíst, že životní projevy jsou duševními pohyby. Dále jsou zde uvedeny činnosti, které jsou spojeny s poznáváním, obstaráváním či emocionálním rozpo-
ložením. Když zvolíme příklad, kdy má duše strach, tak přiměje tělo k útěku, tedy pohybu,
za účelem určité sebezáchovy.³⁰

Duše je tedy principem života i pohybu. Pohyb je charakteristický hlavně pro živé živočichy,
pro něž je charakteristický pohyb sám od sebe. Toto je důvod pro Platónovo přesvědčení,
že duše jsou nevyčerpatelným zdrojem energie. Díky tomu, že duše má i rozum, tak dokáže
hýbat tělesy předem promyšleným způsobem. Tím se stává i principem uspořádanosti.³¹

Patočka tvrdí: „Vztah člověka, lidské duše k věčnému je neztratitelný, je základem celého lid-
ského života. Zároveň vidíme, že tento vztah, který tvoří věčnou podstatu člověka, není vztah
zakotvený ve světě tělesném, v tom, co je kolem nás.“ Věčný život člověka tedy nespočívá
v prodloužení života tělesného v tomto světě, ale v něčem naprosto odlišném: v úplném obrá-
cení směru našich životů.³²

³⁰ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z:
https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_B_b.html.

³¹ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z:
https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_B_b.html.

³² PATOČKA, J. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Praha: OIKOYMENH, 2012. s. 97.

III. Složení duše

A. Obraz božské a lidské duše ve *Faidru*

Platón zde duši rozděluje na tři části, schopnosti, stavy. Duše je dělena na *nús*, což je intelekt, duch, rozum a mysl. V *Ústavě* je však tento pojem nahrazen „*to logistikon*“, což můžeme vysvětlit jako „to rozumné“. Další složkou je *thýmos* neboli srdnatost a vše, co se týče citů, vůle a bojovnosti duše. A poslední je *epithýmétikon* jakožto žádostivost.³³

Dialog *Faidros* je rozdělen na dvě výrazně odlišné části, kdy první je vyhrazena lásce, která je vyvolána tělesnou krásou a druhá kráse mluvené i psané řeči. Již z tohoto je zcela evidentní, že láska a řeč mají mnoho společného. Obě jsou velmi mocné a ambivalentní síly, které určují pohyb duše. My se však zaměříme především na tu část, která pojednává o duši jako takové.

V první polovině dialogu je popisována láska, a to jako rozpomínka na skutečnou krásu vyvolanou krásou jednotlivých těl. Řeč je také médiem rozpomínky na to, co doopravdy je. Řeč i tělo jsou tedy zprostředkovateli rozpomínání na to, po čem duše vlastně touží.³⁴

Dle Platóna jsou v každém z nás dva jakýsi vládnoucí činitelé, a to vrozená žádost rozkoší a získané mínění, které spěje k největšímu dobru. Právě oni dva nás nejvíce ovlivňují. Někdy se shodnou a jindy zase ne, jednou převládá jeden a podruhé naopak ten druhý.³⁵ Toto zápolení dvou činitelů se nazývá bujností. Bujnost má mnoho jmen, jelikož má mnoho druhů a vlastních činitelů. Když některý z nich převládá, tak nosí jeho jméno.³⁶ Ta žádost, která je bez rozumu a ovládne již zmiňované mínění, místo správnosti obrátí se k zálibě v kráse a je posílena zálibou v kráse těl, se nazývá láskou neboli *erótem*.³⁷

Platón v jednom momentě rozděluje duši na tři části – dvě jako koně a tu třetí jako vozataje.³⁸ Tuto alegorii si později více rozebereme v následující kapitole. Nyní však ještě zpět jejímu složení.

Špinka tvrdí, že tělo a řeč ve *Faidru* nejsou pouze obrazy opravdového jsoucna, ale také to, v čem se uskutečňuje život lidských duší. Analogii těla a řeči se *Faidros* snaží prozkoumat skrze pohyb, a to jak pohyb místní, tak i pohyb tělesný. Nejvíce se však zaměřuje na pohyb duše, který je velice úzce spjat s tímto pohybem tělesným, avšak ten se nevyčerpává, ba naopak

³³ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 150.

³⁴ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 12.

³⁵ PLATÓN, *Phd.* 237c-237e.

³⁶ Tamtéž, 238b.

³⁷ Tamtéž, 238c.

³⁸ Tamtéž, 253d.

je jeho zdrojem a příčinou. Právě takovýto duševno-tělesný pohyb je v Platónově psychologii stěžejní, stejně jako v jeho kosmologii a ontologii.³⁹

Platón ve Faidru uvádí:

„Člověk musí poznávati podle takřčeného eidos, pojmového druhu, jenž vychází z mnoha vjemů a je rozumovým myšlením sbírán v jednotu; toto pak jest vzpomínání na ona jsoucna, která kdysi uviděla naše duše, když konala cestu spolu s bohem, když se povznesla nad ty věci, o kterých říkáme, že jsou, a pozdvihla hlavu ke skutečnému jsoucnu. Proto tedy náležitě nabývá perutí jedině mysl filosofova; neboť ta jest svou pamětí podle možnosti stále u oněch jsoucnen, u kterých je bůh, jenž proto je božský.“⁴⁰

Platón v této části dialogu tedy říká, že pouze filosof je schopný dostat se co nejbližší k idejím. On jediný si dokáže rozpomenout na svět idejí, který jeho duše viděla, než se vrátila do našeho světa.

Duši, tělu a řeči podle Platóna nemůžeme porozumět, pokud je budeme brát jako jednotliviny. Tyto pojmy musíme pochopit jako součást širšího celku, který má velmi komplexní podobu.⁴¹ „Jeho „částmi“ jsou velmi různorodé „celky“ reprezentující různé podoby jednoty a mnohosti, různosti a totožnosti. Centrální role duše v tomto celku pak spočívá v tom, že díky svému samopohybu mezi těmito různorodými celky prostředkuje. Láska a řeč jsou pak dvě úzce spolu související a zároveň však odlišné podoby tohoto prostředkování.“⁴²

Platón uvedl, že působnost řeči je jako kouzelnické vedení duší (*psychagogia*), avšak kdokoliv by se chtěl stát odborníkem v řečnictví, musí vědět kolik druhů duše on sám má.⁴³ Každý člověk má určité druhy a pravý mistr je musí pozorovat dokázat skrze smyslové vnímání.⁴⁴ Abychom mohli psát odborné řeči, musíme nejprve znát pravou podstatu jednotlivin, o kterých píšeme nebo mluvíme. Musíme být schopni vymezit vše, co je samo o sobě a naučit se po vymezení opětovně tyto věci oddělit až k nedělitelnému. Tímto způsobem také získáme pravý názor o přirozené povaze duše. Poté již budeme schopni nalézt přiměřený druh pro každou povahu. Složitě duši budeme dávat řeči složité, a naopak jednoduché duši řeči jednoduché.⁴⁵

³⁹ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 12.

⁴⁰ PLATÓN, *Phd.* 249b-c.

⁴¹ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 13.

⁴² Tamtéž, s. 13.

⁴³ PLATÓN, *Phd.* 271d.

⁴⁴ Tamtéž, 271e.

⁴⁵ Tamtéž, 277b-c.

Duše je v tomto dialogu představena jako příčina veškerého pohybu a vznikání, to znamená, že ona sama nikdy nemůže zaniknout, jelikož by s ní zanikl i všechno pohyb a všechno vznikání, tedy celý pohyblivý kosmos. Vztahuje se k veškerému jsoucnu, ale její nedílnou povinností je také péče o všechnu tělesnost, tím pádem o vše neoduševnělé. Pokud chceme porozumět přirozenosti duše, musíme nejprve porozumět dvěma základním způsobům, díky nimž se toto vznikání a zanikání uskutečňuje. Musíme tedy porozumět rozdílu mezi božskými a lidskými dušemi,⁴⁶ a to tak, že budeme pozorovat to, co duše zakouší a co dělá. Půjde tedy o její stavy a činy.⁴⁷

- **Láska a božské šílenství**

Láska je božské šílenství, mánie; je největším dobrem a příčinou největšího štěstí. Díky tomuto pochopení *eróta* se nám otevírá brána k porozumění lásky včetně její ambivalence. Sókratés v druhé polovině dialogu potvrzuje, že existují dva druhy mánií, kdy první vzniká z lidské nemoci a ta druhá božským „vytržením“ z lidských pravidel. První přináší zlo a druhá úplný opak, tedy prospěch a štěstí.⁴⁸

Sókratés svou tezi o lásce odůvodňuje dvěma způsoby. Tradiční podoby božského šílenství ukazují, že se ho nemusíme obávat a stejně tak i člověka, který je jím postižen. Otázky jako co je to mánie a jaké mánie jsou pro nás dobré, nechává otevřené. Nevyjasňuje ani kdo jsou bohové a čím se od nás liší.⁴⁹

Jeho úkolem je obhájit lásku jako božské šílenství, avšak všechno zatím napovídá tomu, že je spíše lidská, musí být tedy obhájena jako božský dar. Sókratés má na mysli především lásku k moudrosti a k filosofii. Duše je podle něj něco věšteckého, něco, co je schopné porozumět lidskému pochybení, poskvrnění a pochopení, jak se od toho všeho očistit. „Ten, kdo ovládá filosofickou metodu, dialektiku, se podobá bohu.“⁵⁰ Lásku jako božské šílenství bude obhajovat lidským výkladem, ale toto je způsob, jak se lidé mohou podílet na božském.⁵¹

Přirozenost duše je nutné poznat skrze zkoumání jejích aktivit, z toho, co se s ní děje a co a jak na ni doléhá. Pro porozumění duši a její přirozenosti musíme pochopit její jádro, strukturu

⁴⁶ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 16.

⁴⁷ REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

⁴⁸ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 71.

⁴⁹ Tamtéž, s. 72.

⁵⁰ Tamtéž, s. 77.

⁵¹ Tamtéž, s. 78.

a děje v ní. Klíčovým je také pochopení struktury světa, ve kterém se duše nachází a všechny procesy se v něm odehrávají. Počátkem důkazu dobroty erotického vytržení sesílaného bohy je právě poznání duše. Prvním z nich je pozorování jejich stavů a druhým nesmrtelnost⁵², které bude věnována další kapitola.

B. Duše a tělo ve *Faidónu*

Faidón platil již v antice jako dialog o duši a třináctý ze sbírky Platónových *Listů* ho označuje jako „výklad o duši“. Takto o něm však pojednávají i další významní lidé jako např. Kallimachos, Diogenés Laertský nebo třeba Řehoř z Nissy.⁵³ Samotný podtitul *Faidóna*, který je tradován v Thrasyllově vydání platónského korpusu, zní „čili o duši“.⁵⁴

Tělo je místem, kde duše působí v době mezi svým vtělením, mohli bychom říci i reinkarnací na tomto smyslově vnímatelném světě a smrtí těla. Tělo je to, co je viditelné, látkové, prostоровé a je tím, co poutá duši k tomuto světu. Duše je naopak pohybem, životem těla.⁵⁵

Ve složkách duše vyniká rozum díky tomu, že mu můžeme svěřit řízení ostatních. To je např. základem podobenství o vozataji. V této alegorii, jak jsme již v předchozí kapitole uvedli, je v roli rozumové složky duše právě vozataj samotný, jež se snaží strhnou spřežení na správnou cestu.

Rámcovým tématem dialogu *Faidón* je však spíše smrt nežli duše, a to konkrétně smrt samotného Sókrata. Důvodem přítomnosti pojmu duše je ten, že má zemřít člověk, který je nesmírně drahý svým přátelům a ostatní ho považují za toho nejmoudřejšího a nejspravedlivějšího člověka jejich doby. Okamžitě vyvstávají otázky po odůvodnění smrti a zda je vůbec dobré či zlé zemřít, co se s duší stane a zda dočista nezanikne. Na to všechno se ptají právě Sókratovi přátelé, kteří mají obavy z již zmíněné smrti. Proti nim staví Sókratés naději, věří, že život po smrti existuje a je pro dobré lidi dokonce i „lepší“ než pro ty špatné.⁵⁶

Celý rozhovor je postavený právě nad těmito úvahami – Sókratovou nadějí a úzkostí jeho přátel.⁵⁷ Díky tomu má dialog svou typickou náladu, tedy směs slasti a bolesti, o které hned na za-

⁵² THEIN, K. *Přirozenost duše a „přirozenost celku“ v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2019. REFLEXE 19, https://www.reflexe.cz/Reflexe_19/Prirozenost_duse_a_prirozenost_celku_v_dialogu_Faidros.html.

⁵³ KARFÍK, F. *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 2007. s. 46.

⁵⁴ Tamtéž, s. 47.

⁵⁵ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 149.

⁵⁶ KARFÍK, F. *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 2007. s. 47.

⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

čátku hovoří Faidón. Jak je tomu zvykem jedná se o jakýsi souboj, jehož zbraněmi jsou argumenty, které se vedou o osud duše po smrti. Přátelé Sókrata pochybují o jeho naději a o tom, že po smrti vůbec něco je, mají totiž strach, že se duše po smrti odloučí od těla a zanikne. Díky tomu se do popředí dostává *duše* jako nositel životní síly a schopnosti myslet.

Blaženosti, která mimo jiné v tomto dialogu charakterizuje Sókrata, můžeme dosáhnout díky řeči. Díky ní můžeme blaženost sdílet i s ostatními, označujeme to jako “společné dobro”. Řeč není pouhým médiem, skrze niž Sókratés činí svou obranu, ale je také nástrojem, skrze nějž se můžeme podílet na společném dobru.⁵⁸

Sókratovy filosofické úvahy nejsou překážkou pro tělesnou smrt, jelikož duše není připoutána k tělu. Tyto úvahy ba naopak duši očisťují od tělesnosti, již nadále není otrokem těla.⁵⁹ Toto jsme si již vysvětlili v předchozí kapitole, duše již není držena ve hmotném těle a navrácí se do světa idejí.

V lidské bytosti vznikají konflikty mezi jejími dvěma částmi, tedy duší a tělem. Je to následek rozdílnosti cílů, které tyto části mají. Tělo táhnou pudové ke slastem či vášním a duše se naopak díky rozumu snaží dosáhnout poznání podstaty skutečnosti, čímž je dle Platóna jsoucno, tedy ideje. Duše se tedy zajímá o to, co není hmotné, materiální. Tuto snahu jí však komplikují tělesné potřeby, touhy, nemoci či obavy.⁶⁰

Tělo jako takové je největším nepřítelem duševního života. Zaměstnává duši svými nemocemi, potřebami a vášněmi. Kdo podléhá těmto touhám, chová se nerozumně. V tomto je vidět jasný protiklad duše (jakožto rozumu) a těla samotného. Pro člověka je nejvíce žádoucím stavem převaha rozumu, opak je stav nežádoucí.⁶¹

Platón říká:

“A pokud budeme žít, budeme, jak se podobá, nejblíže vědění tak, jestliže se nejraději nebudeme vůbec nic stýkati s tělem a míti s ním společenství, leda pokud je to naprosto nutné, a nebudeme se nakažovati jeho přirozeností, nýbrž zůstaneme čisti od styku s ním, dokud nás bůh sám od něho neodpoutá.”⁶²

⁵⁸ Tamtéž, s. 26.

⁵⁹ Tamtéž, s. 26.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platton/web/tema2_C_a.html.

⁶² PLATÓN, *Phd.* 67a.

Vše, co je uvedeno v tomto Sókratovo vyjádření, nejlépe zvládají jen filosofové. "Odloučení od těla" je příprava na smrt a filosofové spolu s filosofováním jsou schopni odpoutat duši od těla, čímž se dostává do svého pravého stavu.⁶³

C. Rozdělení společnosti na základě duše v Ústavě

Zprvu je jistě vhodné zmínit, že Platónova představa obce a společnosti v ní je pouze jeho tezí a není založena na společnosti v jeho době. Využil svých bohatých znalostí a vytvořil svou ideální obec jménem Kallipolis.⁶⁴

V dialogu *Ústava* dělí Platón duši celkem na tři odlišné části a nejvíce se nich můžeme dozvědět ze IV. knihy.⁶⁵ Dělení duše je spjaté s jednou z hlavních stěžejních otázek dialogu, a tou je „Co je spravedlnost?“. Toto dělení je způsob, kterým Platón konstituuje dvě z jeho čtyř koncepcí, které v *Ústavě* nalezneme.⁶⁶

V tomto dialogu je koncepce duše zcela odlišná od těch, které jsme doposud poznali, avšak stejně jako ve *Faidru*, i zde rozděluje Platón duši do tří složek. V *Ústavě* je však toto podobenství představeno již v samotném úvodu dialogu:⁶⁷

*“... po takovýchto cestách, jakými nyní jdeme ve svých úvahách, přesně toho jistě nikdy nepochopíme – neboť je jiná delší a namáhavější cesta, která k tomu vede -, jistě však snad tak, jak s hodí k tomu, co jsme napřed řekli...”*⁶⁸

Thein tvrdí, že stejně jako v jeho jiných dialozích, i dle tohoto „každá duše“ či „celá duše“ usiluje o dobro.⁶⁹

Nejnámějším z Platónových rozdělení duší je právě v tomto díle. První z těchto tří částí duše neboli společenské třídy jsou výrobci, jakožto zemědělci a řemeslníci. Druhou jsou strážci, vojáci a třetí jsou vládcí, tedy filosofové, vzdělanci.⁷⁰ Ve všech těchto jednotlivcích jsou obsaženy tři druhy, složky duše, avšak odlišují se tím, která z nich v jednotlivci převládá. Výrobcům připadá žádostivost, strážcům vznětlivost a vládcům rozum.⁷¹

⁶³ PETRŽELKA, J. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_C_a.html

⁶⁴ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. s. 120.

⁶⁵ THEIN K., *Myšlení v nás: Tři platónské studie*. Praha: FILOSOFIA, 2010. s. 246.

⁶⁶ Tamtéž, s. 252.

⁶⁷ Tamtéž, s. 247.

⁶⁸ PLATÓN, R. 435d.

⁶⁹ THEIN K., *Myšlení v nás: Tři platónské studie*. Praha: FILOSOFIA, 2010. s. 248

⁷⁰ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. s. 120.

⁷¹ PLATÓN. R. IV. s. 199.

Každá z těchto tří tříd má své specifické úkoly. Výrobci musí poslouchat příkazy státní moci a strážci kontrolují jejich poslušnost a hájí obec. Vládci, tedy filosofové, by samozřejmě dle Platóna měli vést obec.⁷² Během dělení společnosti se Platón řídil v první řadě ideály a až ve druhé řadě materiálními odlišnostmi. Všechny duše jsou obdařeny něčím, co je pojí dohromady, a tím jsou ctnosti. Cnost je však rozdílná jak vnitřně, tak se i zcela odlišně projevuje zvenčí. Jak je asi zcela jasné, každá třída se vyznačuje určitou ctností. Výrobci jsou umírnění (*sófrsyné*), strážci stateční (*andreíá*) a vládcí moudří (*sofiá*).⁷³

Když už jsme vymezili složení duše, nesmíme opomenout ještě další důležité rozdělení – spravedlnost a nespravedlnost. Toto tvrzení Platón podává takto:

„Musíme mít tedy na paměti, že i každý z nás bude spravedlivý tehdy, když v něm každá jeho část bude konat to, co jí přísluší, a když i on sám bude konat, co konat má.“⁷⁴

Spravedlnost je zdraví duše, a naopak nespravedlnost je její nemocí. Již z tohoto vyplývá, že být spravedlivý znamená prospěch a být nespravedlivý škodu. Musíme se tedy snažit jít cestou spravedlivou, toto je následně stěžejní jak pro obec, tak i pro následnou reinkarnaci duše, o které si více povíme později.⁷⁵

Filosofie je pro Platóna především tzv. „péčí o duši“. Jedná se o takovou péči, která přivádí člověka do pozice jakéhosi teoretika a diváka skutečnosti. Kratochvíl tvrdí, že pojmem péče překovává Platón sofistické dělení na přírodu a kulturu. O duši musíme pečovat, jelikož právě ona je základním pilířem harmonie celku. Duše je tím jediným, co je cenné a může být ohroženo vnitřním zmatkem. Tato péče je i nejlepší péčí o tělo a tím zároveň i o harmonii nejen celku, ale i společnosti. Harmonicky uspořádaná duše je pramenem příjemnosti, stejně jako každého dobra.⁷⁶

⁷² THEIN, T. *OBEC A DUŠE: K Platónově praktické filosofii*. Praha: Filosofia, 2014. s. 191

⁷³ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. s. 120.

⁷⁴ PLATÓN. *R. IV.* 441e.

⁷⁵ PLATÓN. *R. IV.* 444a-444e.

⁷⁶ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 141.

IV. Nesmrtelnost duše

D. Faidros a alegorie s vozatajem

V tomto dialogu jsou líčeny duše v nadnebeském prostoru, konkrétně ve světě idejí, světě pravých jsoucen. Duše se zde nacházejí do té doby, než vstoupí do našeho hmotného světa, než se narodí.⁷⁷

Prvním Sókratovým důkazem o věčnosti duše je důkaz její nesmrtelnosti. Prohlašuje, že veškerá duše je nesmrtelná, nesmrtelné je totiž vše, co se pohybuje samo od sebe. To, co se samo pohybuje je počátkem pohybu jiných věcí. Počátek je totiž něco, co nemá vznik a kdyby měl, tak už by nadále nebyl počátkem⁷⁸ Díky tomu nemůže počátek zaniknout, je tedy nesmrtelný. Toto je podstatou duše.⁷⁹ Pokud tedy není nic jiného, co by se pohybovalo samo od sebe nežli duše jako taková, pak musí být duše jsoucnem, které nevzniká a ani nezaniká, je nesmrtelné.⁸⁰

Avšak po tomto výroku již dále nespécifikuje, zda má na mysli každou jednotlivou duši či duše ve svém celku.⁸¹ Zdá se, že to takto ponechal se záměrem, díky kterému získává roli vzájemnosti duší, která je klíčová. Každá individuální duše je nesmrtelná díky podílení se na duši jako celku. Tato vzájemnost duší bude pro porozumění lásce velmi důležitá, ale stejně tak i pro společenství duší, jež se vytváří skrze řeč.⁸²

Nesmrtelnost a „veškerost“ jsou dvě základní charakteristiky duše, jejichž provázanost má Sókratés se svou tezí vyjádřit. Tuto provázanost dále opět zmíní i na konci dialogu, kde mluví o nesmrtelnosti řeči, která se děje právě díky výše zmíněné vzájemnosti duše.⁸³

Špínka o nesmrtelnosti duše u Platóna: „Na jeho důkaz nesmrtelnosti duše dále navazuje lidský výklad o lidských a božských duších a lze ho rozdělit do dvou částí, kdy první popisuje „podobu“ duší a jejich vnitřní strukturu a ten druhý zase jejich pohyby a cesty.“⁸⁴

- **Alegorie s vozatajem**

Alegorie s vozatajem je založena na přirovnání duše ke spřežení dvou koní, které ovládá vozataj. Tito dva koně představují emoce a smyslové žádosti, vozataj naopak rozum. Koně se snaží

⁷⁷ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 118.

⁷⁸ PLATÓN, *Phdr.* 143.

⁷⁹ Tamtéž, s. 144.

⁸⁰ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 119.

⁸¹ Tamtéž, s. 79.

⁸² Tamtéž, s. 80.

⁸³ ŠPÍNKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. OIKÚMENÉ. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 81.

⁸⁴ Tamtéž, s. 96.

strhnout vůz pod nebeskou klenbu a vozataj se je snaží udržet, aby udržel svou okružní jízdu, během které může nahlédnout do nadpozemského světa idejí. Podle toho, jak moc bude v tomto úspěšný, tak se bude moci duše v našem světě rozpomenout na ideje.⁸⁵

Jaká je tedy dle Platóna „podoba“ duše? Platón ve *Faidru* říká:

„Necht' se duše podobá srostlé mohutnosti okřídleného spřežení a vozataje.“⁸⁶

Duše je tedy jedna mohutnost „srostlá“ z několika různých, ale k sobě náležejících momentů a jeden z nich nosí symbol, který má vyobrazení křídel nebo per⁸⁷ a druhý koňským spřežením řízený vozatajem.⁸⁸ Okřídlená nebo opeřená je celá duše.⁸⁹ Širší popis nám však Sókratés nedává, a tím nám vytváří interpretační výzvu.

Rozdíl mezi božskými a ostatními dušemi vysvětluje ve dvou krocích. V prvním nám ukazuje obraz spřežení, ve kterém je vidět rozdíl ve vnitřním uspořádání božských a ostatních duší. Dále skrze metaforu křídel a jejich ztráty nám ukáže odlišnost vztahů božských a nebožských duší vůči celému světu a jeho podstaty.⁹⁰

Vnitřním uspořádáním se nebožská duše od té božské liší hned v několika aspektech. Jejich spřežení tvoří pouze dva koně, ale počet koní u spřežení božských duší není dané. Důležitější je však způsob, jakým vozataj koně řídí. U božských duší musí vozataj koně pohánět a u nebožských je musí naopak krotit, kdy toto krocení je „nesnadné a trapné“. Třetí rozdíl je však nejdůležitější, u božských duší vozataj řídí koně, kteří jsou dobří a pocházejí z dobrého a těch nebožských je jeden kůň krásný a dobrý, přičemž ten druhý je pravým opakem. Nesnadné řízení však není způsobeno pouze jedním špatným koněm, ale i tím, že dobrý kůň spolu s vozatajem nejsou dokonalí.⁹¹

Ovládání takového spřežení je tedy věc zlá a obtížná.⁹² Tyto rozdíly ještě Sókratés mnohem více podpoří pomocí zmíněného obrazu křídel a jejich ztráty. Božské duše svá křídla nikdy nemohou ztratit, ale nebožské duše mohou. Díky tomuto obrazu můžeme vidět dvojí vztah, který duše může mít k tomu, co je neoduševnělé.⁹³ O vše bezduché se stará duše, pohybuje

⁸⁵ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 118.

⁸⁶ PLATÓN, *Phdr.* 246a6-7.

⁸⁷ Křídla budou hlavně symbolem síly a peří opětovný růst a stavy s ním spojené.

⁸⁸ Vozataj je označení pro osobu, která řídí sportovní nebo válečný povoz.

⁸⁹ PLATÓN, *Phdr.* 251b.

⁹⁰ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. OIKÚMENÉ. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 97.

⁹¹ Tamtéž, s. 98.

⁹² PLATÓN, *Phdr.* 145.

⁹³ ŠPINKA, Š. *Duše a krása v dialogu Faidros*. OIKÚMENÉ. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 98

se skrze celý vesmír a dokáže na sebe vzít jakoukoli podobu. Podmínkou však jsou dokonalost a křídla, bez křídel pak padá, dokud se nezachytí něčeho pevného, z čehož se stane její útočiště. Toto pozemské tělo se díky duši samo pohybuje a můžeme ho nazvat živým.⁹⁴

Proč ale duše může o svá křídla přijít? Schopností křídel je pohyb těžkým tělesem směrem vzhůru, mezi oblaka a tam, kde sídlí bohové.⁹⁵ Okřídlení duše se živí vším, co je dobré, krásné či moudré, tedy tím, co je božské. Naopak díky všemu, co je nečestné a hanebné, pravým opakem dobrého, toto okřídlení hyne a zaniká.⁹⁶

Jako první vede samozřejmě spřežení Zeus, za ním následují ostatní bohové a démoni. Jejich vozy jsou dobře vyvážené, jelikož jejich koně jsou dobří a snadno se řídí. Kone, kteří mají v sobě zlo různě uhýbají a jejich špatné vychování je táhne k zemi. Právě zde vzniká pro duši ten největší boj.⁹⁷ Nesmrtelné duše se dostanou bez sebemenších problémů nahoru, na vrcholky nebeské klenby a koloběh samotných nebes je unáší. Tyto končiny dokáže spatřit pouze rozum, který vládne duši, vždyť nebesa jsou královstvím pravého vědění. Duše prahne po podstatě bytí, spatřuje spravedlnost a moudrost. Jakmile se nasytí, vydá se na cestu domů.⁹⁸ Toto je život bohů.⁹⁹

Duše, která tyto nejlépe následuje pozvedá svého vozataje těsně nad nebesa a je unášena spolu s bohy, avšak její koně ji znepokojují, tudíž to skutečné jsoucno dokáže sotva spatřit. Ostatní duše se také touží dostat vzhůru, avšak nemají dostatek sil. Zůstávají tedy pod povrchem, narážejí do sebe a snaží se jedna druhou předstihnout. To všechno má za následek zmatek, kdy mnohé duše z tohoto boje vyjdou ochromené nebo s polámanými perutěmi. Díky tomu se nedostanou k té nejlepší složce potravy pro jejich křídla, která duše povznáší.¹⁰⁰

Ty duše, které dokázaly spatřit cokoliv ze skutečných pravd a daří se jim to i během následujících okruhů, jsou ušetřeny a v bezpečí. Bohužel ty, které nezvládnou držet s bohem krok, nic nespatri a jsou naplněny nepravostí, ztratí svá křídla, padnou k zemi a ve svém dalším znovuzrození se nedokážou vtělit do podoby jakéhokoli zvířete. Duše, které spatřily největší část pravdy, se vtělí do budoucího filozofa, milovníka krásy nebo nějakého umělce a ctitele lásky.¹⁰¹

⁹⁴ PLATÓN, *Phdr.* 145.

⁹⁵ Tamtéž, s. 145.

⁹⁶ Tamtéž, s. 146.

⁹⁷ Tamtéž, s. 146.

⁹⁸ Tamtéž, s. 147.

⁹⁹ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 148.

¹⁰¹ PLATÓN, *Phdr.* 149.

Ve svých dalších vtěleních musejí dbát na to, aby byly člověkem spravedlivým a tím získají lepší úděl, v opačném případě horší. Žádná duše nedostane po deset tisíc let znovu stejné vtělení, které měla naposledy.¹⁰²

“Je potřeba, aby člověk rozumem chápal výsledky mnohých pozorování jako ucelenou jednotu podle takřečené ideje, což je vzpomínka na to, co naše duše kdysi spatřila, když doprovázela boha nedbajíc toho, co my pokládáme za jsoucno, a pozvedajíc hlavu ke skutečnému bytí.”¹⁰³

Proto právem dostává křídla pouze člověk s myslí filozofa. Podle svých sil se zabývá v paměti věcmi, které boha činí božským. Jestliže dokáže tyto vzpomínky správně používat, dojde k dokonalému zasvěcení, a nakonec se i on sám stane dokonalým.¹⁰⁴ Avšak díky tomu, že se místo lidských snažení zajímá o ta božská, mají ho ostatní za šíleného, jelikož netuší o jeho nadšení z boha.¹⁰⁵

Poblouznění je způsobováno spatřováním pozemské krásy a rozpomínání se na krásu pravdivou. Člověku rostou křídla a chtěl by se vznést, ale nemůže, proto jako pták vzhlíží vzhůru, nevšímá si věci tady dole.¹⁰⁶

Z toho všeho vyplývá, že každá lidská duše musela zřít skutečné bytí, jinak by zde nebyla. Ne každá si ale dokáže rozpomenout na to, co bylo dříve a nezáleží, jak krátkou či dlouhou dobu je tenkrát spatřily. Je opravdu jen málo těch vyvolených, kteří jsou obdařeni a zvládnou se dostatečně rozpomenout.¹⁰⁷

“Spravedlnost i moudrost, jakož i jiné věci, které jsou duším drahé, nemají ve své pozemské podobě žádný lesk. Jen mnozí přicházejí k jejich podobám a otupělými smysly sotva pozorují, co představují.”¹⁰⁸

Co se krásy týče, ta vždy mezi ostatními vynikala svou září. Postihujeme ji našim nejbystřejším smyslem, zrakem. Moudrost jím však nevidíme, kdyby však existoval nějaký takový zářivý obraz, nebo i jiných věcí hodných milování, které bychom mohli vnímat skrze zrak, stal by se původem nepředstavitelných lásek. Jen krása získala takové privilegium, že může být ze všech skutečností nejzřetelnější a nejlíbeznější.¹⁰⁹

¹⁰² Tamtéž, s. 149.

¹⁰³ Tamtéž, s. 150.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 150.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 151.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 151.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 151.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 152.

¹⁰⁹ PLATÓN, *Phdr.* 153.

Při pohledu na ní začnou po celém povrchu duše růst brky perutí. Celá duše vře a zapaluje se, cítí nepříjemné pocity bodání a svědění. Kdykoli však pohlédne na mladou krásu, začne se zahřívát, svíjet bolestí, ale i přesto všechno se raduje.¹¹⁰ Toto trápení se nazývá láska.¹¹¹

Jakmile vozataj spatří milostný, krásný zjev, celá duše se tímto dojmem rozežřeje a naplní se ostny podráždění a touhy. I jeho koně, který je vždy poslušný, postihne stud, aby milovanou osobu nenapadl. Druhý kůň se ale nedá ovládnout ani bičem, vyskakuje a rychle se žene. Tím způsobuje vozatajovi i prvnímu, poslušnému koni nemalé obtíže a nutí je vydat se k miláčkovi, aby mohli dělat milostné půvaby.¹¹²

Oba se zprvu brání tomuto nátlaku, ale když nějaký čas neustává, podvolují se a nechávají se vést. Jakmile se vozataj ocitne vedle miláčka, rozpomene se na podstatu krásy a znovu ji spatří.¹¹³ Toto uvědomění způsobí úlek a stud vozataje, který strhne otěže a vydá se zpět. První kůň tímto zděšením zalije duši potem, ten druhý jim po vydechnutí začne vyčítat jejich chování a tento zbabělý úprk. Jen stěží ho oba přemluví, aby to odložili na jindy, a když k tomuto konečně dojde, opět je svéhlavě vleče kupředu. Vozataje však zachvátí stejné pocity jako minule, ba dokonce mnohem více, prudce strhne uzdu vzpurného koně a vrací se zpět.¹¹⁴ Když toto zakusí kůň již po několikáté, nechá se nakonec vést rozumem vozataje. Jakmile teď spatří krásné stvoření, okusí stud, strach a duše milencova následuje svého miláčka.¹¹⁵

Přirozená cesta krásy do duše vede prostřednictvím očí. Jakmile se k ní dostane, naplní ji, zavlaží pro růst peří a dá mu podnět k tomu, aby rostlo. Takto naplní i duši milovaného láskou.¹¹⁶

Tato alegorie tedy představuje tři složky duše – rozum alias vozataje a smyslové vnímání a emoce jakožto dva koně, kteří se snaží celé spřežení strhnout od cesty k idejím.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 154.

¹¹¹ Tamtéž, s. 155.

¹¹² Tamtéž, s. 158.

¹¹³ PLATÓN, *Phdr.*, s. 153.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 159.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 160.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 161.

E. Důkazy nesmrtnosti ve *Faidónu*

V dialogu *Faidón* se snaží Platón učinit orfické téma tématem naukovým.¹¹⁷ Sókratés přináší hned tři důkazy nesmrtnosti duše. Ve své obhajobě postupuje systematicky od příčin “jednoduchých” k těm “komplikovanějším”.¹¹⁸ V souvislosti s tímto problémem se v tomto dialogu objevují další dvě témata – nauka o idejích, které jsme se věnovali v první kapitole této práce, a dále otázka nejvyšších etických hodnot a autentického mravního života. První téma je základem nesmrtnosti duše, a to druhé je jeho důsledkem.¹¹⁹

Ještě před nějakou větší rozpravou nám Platón představí Sókrata jako člověka věřícího v orfismus. Jeho nesmírný klid před smrtí, která ho čeká, vyvěrá právě z této “víry”.¹²⁰

„Proto se již tak nemrzím, nýbrž mám dobrou naději, že jest něco pro ty, kdo skončí tento život, a že to je, jak se také již odedávna vypravuje, mnohem lepší pro lidi dobré než pro lidi zlé.“¹²¹

Sókratova motivace v racionální a dialektickou obhajobu nesmrtnosti duše pramení právě zde.¹²² Dialog pak končí jedním z nejvelkolepějších eschatologických mýtů.¹²³ Mýtus a víra jsou tedy těmi, kdo otevírají i uzavírají dialog a podpírají oblasti dialektiky a rozumu.¹²⁴

Nelze proto pochybovat o významu věty, kterou vyřkne Sókratés hned na začátku:

„Vždyť také snad nejlépe sluší tomu, kdo se chystá na cestu na onen svět, zkoumat a vypravovat o té cestě, co si o ní myslíme, jaká asi je.“¹²⁵

Nyní však k samotným důkazům nesmrtnosti duše v tomto dialogu. Důkazy pro nesmrtnost musí prokázat, že duše na rozdíl od těla po smrti nezaniká a ani neztrácí svou sílu či rozumnost.¹²⁶

¹¹⁷ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 149.

¹¹⁸ ŠPINKA, Š. *Duše a zlo v dialogu Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 136.

¹¹⁹ REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ PLATÓN, *Phd.* 63c.

¹²² Tamtéž.

¹²³ K interpretaci tohoto mýtu srv. G. Reale, *Platone. Alla ricerca della sapienza segreta*, Milano 1998, s. 123–141.

¹²⁴ REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

¹²⁵ PLATÓN, *Phd.* 61e.

¹²⁶ Tamtéž.

Nejprve se Sókratés odvolává na princip vznikání a zanikání všeho jsoucího, což vždy probíhá mezi dvěma protikladnými stavy. Zmiňuje protiklady jako např. od zimy k teplu či od malého k velkému.¹²⁷

“Rovněž život a smrt jsou takové dva protiklady, a tak i mezi nimi, stejně jako mezi ostatními protiklady, probíhá výše zmíněný oboustranný proces. Je zde jednak proces, jenž vede od živého k mrtvému. Ten nazýváme umírání. Vzhledem k právě zmíněnému všeobecnému zákonu však tomuto procesu musí odpovídat proces opačný, jenž vede od mrtvého k živému čili znovuoživení či znovuzrození.”¹²⁸

Výše zmíněné příklady a princip protikladů obecně je prvním důkazem nesmrtelnosti duše. Tento princip totiž obsahuje i protiklady živý – mrtvý a jelikož tento princip působí i opačně, patří sem i cesta od mrtvého k živému, čímž je znovuzrození. Pokud by to tak nebylo, vše by pouze umíralo, a to by vedlo k úplnému vyhynutí.¹²⁹ Dle Sókrata tedy duše smrtí nezaniká, ale opět se narodí v novém těle. Pokud tedy na duši budeme aplikovat tento princip příčin, dospějeme k tomu, že je nesmrtelná. Duše je velmi úzce spojena s ideou života, protože ona sama život přináší.¹³⁰

Sókratés se nesnaží dokázat pouze otázku toho, zda duše zaniká, ale snaží se také o porozumění příčinným strukturám vznikání, zanikání a roli duše v tomto procesu.¹³¹ Tento důkaz však není dostatečný ani pro jednoho z jeho oponentů, proto přichází důkaz druhý.¹³² Nastává zde otázka, zda vlastně to, co je nesmrtelné zároveň nutně zaniká?¹³³ Sókratés nabídl myšlenku, zda k tomu není zapotřebí ”jiný *logos*”, avšak Kebés jeho nabídku odmítl a více k tomu již nebylo řečeno.¹³⁴ Inu přidal se tedy Sókratés k tvrzení, že to, co je nesmrtelné je nezanikající, ale uvedl pro to jiné odůvodnění a myslí si, že se všichni zúčastnění shodnou na tom, že ani idea života, ani bůh a vlastně ani cokoliv jiného nesmrtelného nezaniká.¹³⁵

Jeho důvod lze tedy shrnout následovně: duše je schopna poznání neměnných a věčných věcí, tzn. že ona sama jim musí být přirozeně podobná, jinak by se k nim ani nemohla přiblížit. Z toho

¹²⁷ PLATÓN, *Phd.* 61e.

¹²⁸ PLATÓN, *Phd.* 72c-d.

¹²⁹ REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

¹³⁰ ŠPINKA, Š. *Duše a zlo v dialogu Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 137.

¹³¹ Tamtéž, s. 137.

¹³² REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

¹³³ PLATÓN, *Phd.* 106b1-d1.

¹³⁴ ŠPINKA, Š. *Duše a zlo v dialogu Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 138.

¹³⁵ PLATÓN, *Phd.* 106d5-7. Kebés se Sókratem souhlasí a říká, že by s tím (“při Diovi”) souhlasili nejen všichni lidé, ale ještě více bohové.

vyplývá, že duše je neměnná a věčná. Pokud je duše v těle, tak mu vládne a ovládá ho, tělo naopak poslouchá a podvoluje se. Poroučení je však božské a poslouchání zase smrtelné, to činí duši podobnou božskému.¹³⁶

Po tomto Sókratově důkazu se na něj sneslo hned několik námitek ze strany jeho oponentů, tedy Kebéta a Simmii. Jejich námitky v tomto dialogu slouží hlavně jako motivace pro dokazování nesmrtelnosti duše a umožňují vyvrátit některá z filozofických tvrzení, která byla v jejich době populární. Reale uvádí: „Simmias namítá, že to, co řekl Sókratés o tělu a duši a jejich vzájemných vztazích, lze tvrdit zrovna tak dobře i o harmonii a hudebním akordu a jejich vztahu k nástroji, jenž je vytváří. Také harmonie je neviditelná a božská, zatímco nástroj, jenž ji vytváří, je viditelný a hmotný. Z toho však přece nelze vyvozovat, že harmonie je nesmrtelná, a nástroj smrtelný.“ Kebés zase věří, že duše a tělo jsou dvě velmi odlišné entity a že duše je od těla mnohem odlišnější nežli harmonie od hudebního nástroje. To podle něj dokazuje pouze to, že duše je odolnější nežli tělo, nikoli však, že je nesmrtelná. Podle něj tedy Sókratovy argumenty dokazují pouze existenci duše před tělem, ale ne to, že a proč by měla duše tělo přetrvat.¹³⁷

Sókratés však jejich námitky vyvrátil a společně se shodli na několika pravdách. Duše tedy oživuje a udržuje tělo a jejím nejdůležitějším rysem je sám život. Jelikož je smrt opakem života, tak ji nemůže do sebe duše přijmout, tedy nemůže zemřít, a to z ní činí nesmrtelnou. Jak už jsme předtím zmiňovali, co je nesmrtelné, nezaniká – duše nezaniká.¹³⁸

Duše je tedy ideou života, tato idea nám dává život. To, co nám dává život ze své přirozenosti nezaniká.¹³⁹ Duše, jakožto idea života dokáže cestovat do světa idejí, avšak až po úmrtí smrtelného těla, ve kterém v našem světě přebývá.

V kontextu s reinkarnací je poznávání možno skrze rozpomínání se duše na svůj předchozí život v říši idejí. Prostřednictvím smyslové zkušenosti, učení a hledáním sebe sama se rozpomíná na vše, co už dávno zná – ideje.¹⁴⁰ Nauka o idejích a jejich poznání je tedy základem nesmrtelnosti duše ve *Faidónu*.

¹³⁶ REALE, G. *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. Praha: OIKOYMENH, 2006-2009. REFLEXE 47, https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ PLATÓN, *Phd.* 102b-107b.

¹⁴⁰ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 150.

F. Nesmrtelnost duše v Ústavě a završení Zákonů

V dialogu *Ústava* samozřejmě také Platón počítá s nesmrtelností duše. Člověk by měl podle něj zaujmout ve společnosti místo podle toho, nakolik si rozumová část duše rozpomněla na svět idejí. Pokud člověk získá toto místo ve společnosti, měl by dostat i odpovídající duši k jeho postavení.¹⁴¹

O nesmrtelnosti duše se více zmiňuje až v poslední knize dialogu. Takto kniha začíná pojednáním o poezii a nápodobě (*mimésis*). Pojednání obsahuje tezi, že všechno umění je nápodobou. Vysvětlení podává skrze tři druhy lehátek, jejichž zhotoviteli jsou malíř, truhlář a bůh.¹⁴² Bůh se rozhodl stvořit pouze jedno jediné bytí lehátka a jelikož chtěl, aby bylo jsoucí, nemohl jich vytvořit více.¹⁴³ Truhlář je zhotovitelem ideje lehátka a malíř je až na třetím místě, a to jako napodobitel nápodoby ideje onoho lehátka. Napodobitelem bude tedy i tvůrce tragédií.¹⁴⁴ Z tohoto tedy jasně vyplývá, že *mimésis* je až na třetím místě od své přirozené podstaty.

Mimésis se tedy značně liší od pravdy, jelikož ji nikdy zcela nezachytí. Napodobitel nemá konkrétní znalosti uměleckých projevů, o kterých mluví. Pokud má básník vytvořit to, co skládá, tak to musí ale zcela znát, avšak to spouště lidí ani nedojde, netuší totiž, že jejich tvorba je od pravého jsoucná vzdálena.¹⁴⁵ Umělci, konkrétně básníci a malíři se tvorbou nepravdivých věcí stýkají s tou částí duše, která se také vztahuje k něčemu takovému a rozhodně ne k tomu nejlepšímu. Tím pádem je nemůžeme přijmout do naší obce, která by se měla náležitě spravovat. Oni by do ní přinesli akorát tu část duše, která ničí část rozumovou.¹⁴⁶

Dle Platóna ke každé věci náleží nějaké zlo a nějaké dobro. Pokud se k některým věcem toto zlo přidruží, tak učiní danou věc špatnou a následně ji rozloží a zničí.¹⁴⁷ Duši může změnit ve špatnou např. bezpráví, nespoutanost, zbabělost či nevědomost.¹⁴⁸ Avšak vzniká-li v něčem zlo cizí, a nikoliv zlo vlastní, nemůže nikdo tvrdit, že duše zaniká nebo cokoliv jiného.¹⁴⁹

Platón se nám snaží ukázat, že duše je příbuzná s tím, co je božské, nesmrtelné a věčně jsoucí,¹⁵⁰ a že nejpозději při neomylném a nepodplatitelném posledním soudu bude právě ta nesmrtelná

¹⁴¹ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 119.

¹⁴² PLATO, *R. X.* 597c.

¹⁴³ PLATO, *R. X.* 597c-d.

¹⁴⁴ PLATO, *R. X.* 597d-e.

¹⁴⁵ PLATO, *R. X.* 598e-599a.

¹⁴⁶ PLATO, *R. X.* 605b.

¹⁴⁷ PLATO, *R. X.* 609a.

¹⁴⁸ PLATO, *R. X.* 609b-c.

¹⁴⁹ PLATO, *R. X.* 610b-c.

¹⁵⁰ PLATO, *R. X.* 611e.

duše nespravedlivého náležitě potrestána, a naopak duše spravedlivého člověka bude zaslouženě odměněna. Snaží se nám tento fakt ukázat na několika mýtech, např. na již zmiňované alegorii o vozataji. Nejzřetelněji to vidíme však v *Ústavě*, kde se o duších velkých hříšníků píše:¹⁵¹

„...spoutali je na rukou, nohou i hlavě, srazili je k zemi, stáhli jim kůži vlekli je stranou podél cesty trním.“¹⁵², a posléze při přípravě na další vtělení duše šly „...hrozným vedrem a dusnem“ a jejich cílem byla jakási rovina „bez stromů a bez toho všeho, co rodí země.“¹⁵³

Tento úryvek je součástí mýtu o Éru z Pamfýlie, který je vlastně alegorií o putování duší. Duše si během své cesty ke znovuzrození vybírají své budoucí životy prostřednictvím jim nabídnutých losů. Po dokončení své cesty a vybrání svého budoucího života se dostanou k tzv. řece Zapomnění, která jim po jejím překročení odebere vzpomínky na svět idejí. Tím nastává koloběh rozpomínání duše v našem světě.¹⁵⁴

Jeho závěrečná úvaha v dialogu *Zákony* spočívá v tom, že universum je božské a duchovní, je universem dobra, pochopitelnosti, pravdy a spravedlnosti. A jelikož osud lidské duše je s tímto v souladu, tak je i vázán na božské universum. Duše sama je tedy něco nesmrtelného a díky tomu, že je původcem pohybu, tak nemůže zaniknout.¹⁵⁵ Přeci nemůže nejzákladnější pramen všeho pohybu zmizet jen tak ze světa. Toto popisuje v posledním mýtu, na konci X. knihy *Zákonů*.¹⁵⁶

Tento mýtus je o osudu duše, přičemž tento osud úzce souvisí s celou strukturou onoho universa. Jak už jsme mnohokrát zmínili, dle Platóna je duše věčná, avšak jejím úkolem je znovunalezení svého lidského osudu a během svého života na zemi rozhoduje o tom, jaký bude její nadcházející osud. Pokud bychom tento mýtu přirovnali ke křesťanství, tak podle Kratochvíla duše nerozhoduje o věčnosti a ani ne navěky, rozhoduje však o obřích periodách v podobě trestů a odměn těsně před tím, než se vydá na svou cestu.¹⁵⁷

Pohled na lidskou duši, který jsme si teď představili je úplným završením Platónových úvah a myšlenka, že se spravedlivý život rovná tomu blaženému a dobrému vyústila v pohled na

¹⁵¹ PETRŽELKA J., *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_D.html

¹⁵² PLATÓN, R. X. 616a.

¹⁵³ Tamtéž, 621a.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 467-477.

¹⁵⁵ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 305.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 305.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 305.

samotné universum, které je universem dobra a spravedlnosti. Dobrá lidská obec je pro něj obrazem právě tohoto universa spravedlnosti.¹⁵⁸

¹⁵⁸ KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. s. 305.

V. Poznání

Již na samotném úvodu a na konci první kapitoly o idejích jsme zmínili jeden z pozdních, avšak velmi významných platónových dialogů, dialog *Timaios*. V souvislosti s dvojím jsoucnem (ideje a časoprostorový svět), si můžeme uvést i dvojí poznání. Teorie poznání u Platóna je spojena s již zmíněnými ontologickými dialogy. Pokud je nejvyšší idea dobra, tak je zároveň tato idea je i předmětem toho nejvyššího poznání. Poznání stálých a neměnných idejí nám dává pravdu, přičemž poznání věcí našeho hmotného světa nám dává pouze mínění – *doxa*.¹⁵⁹

Petrželka tvrdí: „Je úkolem moudrého člověka, filozofa, odpoutat se od poznání smyslového světa a usilovat o poznání idejí. Smyslová přirozenost spoutává ovšem člověka na tomto proměnlivém smyslovém světě natolik, že si člověk ani neuvědomuje, že smyslový svět není pravým jsoucnem, nýbrž jakýmsi jeho stínem.“¹⁶⁰

Právě tyto myšlenky vyjádřil Platón v několika svých dialozích, kterým jsme se v naší práci věnovali. Konkrétně ve *Faidru* a *Ústavě* – podobenství o jeskyni. Předmětem pravého poznání mohou být tedy pouze skutečná jsoucná, ideje. To, co není skutečným jsoucnem nemůže být dokonale poznáno.

Vědění i mínění mají odlišné vlastnosti, jelikož každé z nich se váže k rozdílným předmětům. U vědění je předmětem stálé jsoucné, ideje, což činí poznání pravdivé, stálé a neměnné. Nedočkáme přemluvit člověka, který má vědění, avšak mínění může být jak správné, tak nesprávné, jelikož jeho předmět je proměnlivý. Mínění je omylné, proto lze člověka, který má pouze to, ovlivnit.¹⁶¹ Chyba je ovšem, pokud je někde nejsoucné bráno jako jsoucné.¹⁶² Správné mínění má dle Platóna význam hlavně v praktickém životě. Jelikož není vůbec lehké dosáhnout vědění, vlastní ho pouze bohové a někteří lidé – filozofové. Na druhou stranu mínění dosáhne každý člověk.¹⁶³

¹⁵⁹ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 115.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 115.

¹⁶¹ Tento výklad je na základě pojetí vědění v dialogu *Ústava*, jiné dialogy jsou založené na jiném pojetí, tudíž je výklad odlišný.

¹⁶² PLATÓN, *Soph.* 263a.

¹⁶³ NOVOTNÝ, F. *O Platónovi. Díl třetí: Filosofie*, s. 8.

Smysly nám sice nemohou dát pravé poznání, ale nejsou zcela bezvýznamné. Smyslové vnímání je nedílnou součástí poznávacího procesu. Vjemy jsou důležitým podnětem pro rozumovou činnost, která je pro poznání zcela klíčová.¹⁶⁴ Duše je totiž, jak už víme z předchozích kapitol, nositelkou rozumu a bez nich by nebylo možné poznání.

Jak už jsme zmínili, vědění dosáhne málokdo. To je důsledkem velmi obtížné cesty, která k němu vede. Předmět poznání totiž leží mimo náš svět. Pokud jsou ideje předmětem pravého poznání a leží mimo tento svět, znamená to pouze jediné, a to, že k jejich poznání dochází ještě před tím, než se duše vrátí – znovu se narodí.¹⁶⁵ Poznání idejí je možné díky nesmrtelnosti duše.

Klíčové pro toto poznání je rozpomínání. Platón totiž nikdy netvrdil, že ideje jsou tvořeny v člověku, avšak soudil, že už v jeho nekonečné duši byly před tím, než se dostala zpět do našeho hmotného světa jednotlivin. Duše nahlédla před svou reinkarnací do světa idejí a jak už jsme dříve zmínili, krátce po vstupu do našeho světa na ně člověk zapomněl a musí se rozpomenout.¹⁶⁶

Tento proces je popsán v dialogu *Faidros* pomocí již zmiňované alegorie s vozatajem. Druhou cestou, díky níž můžeme dosáhnout poznání je skrze dialektiku. Tento postup popisuje následovně:

„To osvobození se z pout, odvrát od stínů k předmětu a k ohni i výstup z podzemí ke slunci a tam ještě nemožnost pohlížet na živočichy, rostliny a sluneční světlo, zato však na obdivuhodně božské jevy na vodách a na stínech jsoucna, a ne na stíny z předmětů vrhané jakýmsi světlem, vůči slunci jakoby druhotným ... celé to zabývání se námi probranými vědami má v sobě právě takovou působnost a schopnost přivádět tu nejlepší část lidské duše k pohledu na nejlepší jsoucno mezi jsoucnými.“¹⁶⁷

Ten, kdo usiluje o poznání podstaty každé věci skrze dialektiku, tedy skrze rozum, a ne smyslové vjemy a nevzdá to, dokud skrze toto rozumové myšlení postihne podstatu dobra, dospěje k samotnému konci poznatelného světa.¹⁶⁸

Abstrakce a syntéza jsou první částí dialektického procesu poznávání podle pojmového druhu, druhou částí je rozbor pojmů, tedy analýza. Dialektická činnost je činností čistého myšlení oproštěného od smyslových vjemů a vede mysl k podstatě každé věci. Podstata dobra je jejím

¹⁶⁴ HEMZOVÁ, M. *Platón pro střední školy*. Magisterská práce. Brno: Masarykovo univerzita, 2018. s. 38.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 39.

¹⁶⁶ MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. s. 117.

¹⁶⁷ PLATÓN. R. 532c.

¹⁶⁸ PLATÓN. R. 532b.

hlavním záměrem. Každý člověk touží po znalosti idejí, která vzniká procvičováním dialektiky, to je cesta k poznávání idejí. Pouze dialektika jde přímo k samotnému počátku.¹⁶⁹

¹⁶⁹ PLATÓN, *R.* 532a-534e.

Závěr

Cílem této práce bylo vymezení Platónovy koncepce duše. Tato práce je komparací tří stěžejních dialogů pro vymezení Platónovy koncepce duše – *Faidru*, *Faidónu* a *Ústavy*.

Tuto koncepci se nám podařilo přinejmenším přiblížit neznalému čtenáři. Nejprve jsme vymezili Platónovu nauku o idejích, která je naprosto stěžejní pro jeho učení a porozumění jeho dialogům. Od této nauky se odvíjí jeho přesvědčení a vše, o čem v nich pojednává. Člověka dělí na dvě složky – tělo a duši. Tělo je složkou materiální a duše naopak nehmotnou a věčnou, díky čemuž se podobá idejím.

Po uvedení této nauky jsme mohli pokračovat duší a jejím pohybem. Jelikož je duše samotným jouscnem, je tedy stálá a nezaniká, dokáže pohybovat látkou a věcmi. Duše nepotřebuje nic vnějšího, co by ji pohánělo, ona pohání samu sebe, je samopohybem. Pro Platóna je toto tak samozřejmé, takže tomto nevěnuje příliš pozornosti a nejvíce se o samopohybu dovídáme až ze *Zákonů*, kde můžeme nalézt konkrétní výčet pohybů duše. Došli jsme tedy k tomu, že duše je nejen principem života, ale i pohybu a uspořádanosti.

Další kapitola pojednávala o duši a jejích složkách. V podkapitolách jsme rozvedli složení duše v jednotlivých dialozích. V dialozích *Faidros* a *Ústava* je složení duše rozděleno do tří složek, a to konkrétně na rozum, a dvě složky, které jsou smyslového, emočního charakteru. Ve *Faidru* je toto složení vysvětleno na alegorii s vozatajem, kdy vozataj je rozumem a dva koně, které táhnou spřežení jsou právě emocemi. Ve *Faidónu* je duše uvedena ve vztahu k tělu, přičemž duše je to, co je nehmotné a rozumové a tělo je naopak hmotné a smyslové. *Ústava* na druhou stranu nepopisuje složení duše na základě nějakého připodobnění, ale skrze prospěšnost pro obec.

Předposledním tématem byla nesmrtelnost duše, které jsme opět věnovali více pozornosti. Nesmrtelnost duše je totiž zcela klíčová pro poznání idejí. Postupovali jsme stejně, jako v předchozí kapitole, podle posloupnosti dialogů. *Faidrova* nesmrtelnost duše opět stojí na alegorii s vozatajem, tentokrát jsme se ale soustředili na to, co se s ní děje po smrti a co následuje po znovuzrození. Vysvětlení toho, jak duše poznává ideje ještě před tím, než se narodí, je stěžejní pro poznání idejí, které jsme vysvětlili v poslední kapitole práce. Jelikož je dialog *Faidón* někdy nazýván jako dialog o duši, takže je samozřejmé, že všech tří, na které jsme se v této práci zaměřili, obsahuje nejvíce informací i důkazů o nesmrtelnosti duše. Došli jsme k závěru, že duše je ideou života a ta nám dává život. To, co nám dává život ze své přirozenosti nemůže zaniknout a díky tomu je duše nesmrtelná. Co se týče *Ústavy* i v ní je věnována jedna kapitola

nesmrtelnosti duše. Tato kapitola je odlišná od těch předchozích, jelikož se zaměřuje hlavně na nápodobu, kterou odsuzuje a s ní samozřejmě i její tvůrce – umělce a básníky. Dále je zde pohled na zlo a dobro v duši samotné a následnou volbu dalšího života, přičemž volba závisí na tom, co duši ovlivňuje. V této kapitole jsme se dále zmínili o tom, jak svou koncepci duše Platón uzavírá ve svém posledním dialogu *Zákony*.

Samotným závěrem práce bylo poznání idejí. Jak jsme zmínili výše, pro toto poznání bylo nutné vysvětlit vše, co obsahovaly předešlé kapitoly. Poznání může dosáhnout opravdu málokdo, jelikož většina lidí má spíše mínění nežli myšlení, které k poznání idejí vede. Podaří se to zpravidla jen filosofům, ale i mezi nimi je to vzácné. Cesta k poznání je velmi náročná, jelikož ideje nejsou v našem světě, ale mají svůj vlastní nadpozemský svět idejí, ve kterém je tou nejvyšší ideou idea dobra.

Ideje může člověk poznat skrze duši, avšak ta k nim může nahlédnout ještě před příchodem do našeho materiálního světa. Musíme je tedy poznat ještě před narozením – viz nesmrtelnost duše ve *Faidru*. Jakmile se však duše reinkarnuje, vše ze světa idejí zapomene a jedinou možností, jak se o tomto světě můžeme něco dozvědět je skrze rozpomínání. To však, jak jsme uvedli výše, dokáže málokdo. Pokud chceme ideje poznat, musíme se vydat cestou dialektiky, nic jiného nás k nim nedovede.

Téma této práce, tedy Platónova koncepce duší je opravdu obsáhlým tématem, na které se dá nahlížet různými způsoby, a také ho lze i různými způsoby zpracovat. My jsme si vybrali pouze uvedení do této problematiky a představili jsme základní myšlenky ve třech dialogích, které se tomuto tématu více věnují.

V závěru této práce jsme došli k tomu, že jsme dokázali vytyčit několik zásadních rozdílů a souvislostí mezi dialogy, které pojednávají o duši v návaznosti na poznání idejí. Ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát, všechny dialogy jsou spolu propojené a tyčí se v nich téměř stejné jádro teze o duši a poznání. Je zde samozřejmě i lehký nástin toho, jak se Platónova koncepce duše postupem let vyvíjela a měnila, nikdy ne však úplně.

Primární zdroje

- PLATÓN. 1994.** *Faidón*. PLATÓNNOVY DIALOGY. Praha : OIKOYMENH, 1994. Sv. 8. ISBN 80-85241-36-0. Přeložil: Novotný, František.
- **1993.** *Faidros*. PLATÓNNOVY DIALOGY. Praha : OIKOYMENH, 1993. Sv. 5. ISBN 80-85241-33-1. Přeložil: Novotný, František.
- **2003.** *Platónovy spisy, sv. II.: Faidros*. Praha : OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-063-7. Přeložil: Novotný, František.
- **2017.** *Ústava*. PLATÓNNOVY DIALOGY. Praha : OIKOYMENH, 2017. Sv. 18. ISBN 978-802-230-1. Přeložil: Hošek, Ladislav.

Sekundární zdroje

- HEMZOVÁ, M. 2018.** Platón pro střední školy. *Magisterská práce*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2018.
- JIRSA, J., THEIN, K. a JINEK J. 2014.** *OBEC A DUŠE: K Platónově praktické filosofii*. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-426-8.
- KARFÍK, F. 2007.** *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. OIKÚMENÉ. Praha: OIKOYMENH, 2007. Sv. 123. ISBN 978-80-7298-174-8.
- KRATOCHVÍL, Z. 2009.** *Filosofie mezi mýtem a vědou od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1789-5.
- MACHOVEC, D.** *Dějiny antické filosofie*. H&H: Jinočany, 1993. ISBN 80-85467-62-3.
- NOVOTNÝ, F. 1949.** *O Platónovi III. Filosofie*. Praha: Jan Laichtner, 1949.
- PATOČKA, J.** *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-476-3.
- PLATÓN. 1995.** *Sofisté*. Praha: OIKOYMENH, 1995.
- **1997.** *Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3.
- POPPER, K. R. 2002.** *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge, 2002. ISBN 9780415610216.
- REALE, G. 2006-2019.** *Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu*. *RE-FLEXE*. 2006-2009, 47.
- ŠPINKA, Š. 2009.** *Duše a krása v dialogu Faidros*. OIKÚMENÉ. Praha: OIKOYMENH, 2009. str. 279. Sv. 150. ISBN 978-80-7298-390-2.
- **2009.** *Duše a zlo v dialogu Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-423-7.
- THEIN, K.** *Přirozenost duše a „přirozenost celku“ v dialogu Faidros*. *RE-FLEXE*. 2006-2019, 19.

Seznam elektronických zdrojů

PETRŽELKA, J. Dějiny filosofie I, 9. Platón. [Online] Masarykova univerzita v Brně. https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platon_vlastnosti.html.

—. Platón bez idejí. [Online] Masarykova univerzita v Brně. https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_A.html.

BRICKHOUSE, T. a SMITH, D. N. *Internet Encyclopedia of Philosophy: Influences on Plato – Parmenides and Zeno* [online]. [cit. 28.4.2022] Dostupné z: <https://iep.utm.edu/plato/#H2>. ISSN 2161-0002.

Seznam zkratek antických autorů

PLATÓN. *Phdr. (Phaedrus) – Faidros.*

PLATÓN. *Phd. (Phaedo) – Faidón.*

PLATÓN. *R. X. (Politeia – Res publica) – Ústava, kniha X.*

PLATÓN. *Leg. (Leges) – Zákony.*

PLATÓN. *Soph. (Sophistes) – Sofisté.*

Resumé

The goal of this work was the definition of Plato's conception of the soul. This work used a comparison of three Plato's dialogues.

We have defined Plato's doctrine of ideas, which is absolutely central to his teaching. From this doctrine derives his convictions and everything he discusses in them. Plato divides a person into two elements – body and soul. The body is a material element and the soul, on the other hand, is immaterial and eternal, which makes it resembling to the ideas.

In this work, we have come to the conclusion that the soul is the principle of life, movement and order. The soul is the idea of life that gives us life. What life gives us by nature cannot disappear, and as a result the soul is immortal. Explaining how the soul discovers ideas before it is born is central to cognite them. If we want to cognite ideas, we must take the path of dialectics, nothing else will lead us to do so.

At the end of this work we came to the conclusion that we were able to outline several fundamental differences and connections between dialogues that deal with the soul in relation to the cognition of ideas and we have also introduced Plato's concept of the soul to the future readers.